

НАУЧНО ИСТРАЖИВАЧКИ ПРОЈЕКАТ
“Правни аспекти савремених друштвених кретања у Републици Србији” -
за период 01.01.2019. – 31.12.2021. године

Издавач

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици,
Правни факултет

За издавача

Проф. др Душанка Јововић, декан

Главни и одговорни уредник

Проф. др Јелена Беловић, руководилац пројекта

Секретар пројекта

Проф. др Страхиња Миљковић

Уређивачки одбор

Проф. др Душанка Јововић
Проф. др Владимир Боранијашевић
Проф. др Олга Јовић Прлаиновић
Проф. др Дејан Мирковић
Доц. др Бојан Бојанић
Доц. др Здравко Грујић

Технички уредник

Младен Тодоровић

Дизајн корица

Кварк Краљево

Штампа

Кварк Краљево

Тираж:

50 примерака

ISBN 978-86-6083-067-0

**Штампање овог зборника помогло је Министарство просвете, науке и
технолошког развоја Републике Србије**

Др Драган БЛАГИЋ*

343.294(497.11)

ПОЈАМ И САДРЖИНА РЕХАБИЛИТАЦИЈЕ У КРИВИЧНОМ ПРАВУ

Апстракт: Са аспектa кривичног права рехабилитација у традиционалном смислу се остварује кроз интересе осуђеног лица где после одређеног времена оно добија статус неосуђиваности. Опште је прихваћено схватање да се под рехабилитацијом подразумева поновно успостављање својства пуноправног грађанина осуђеном лицу, које је за учињено кривично дело издржало казну и својим владањем оправдало поновно задобијање тог својства. Појмовно значење рехабилитације надаље се означава као поновно успостављање угледа и части, поверења осуђеног лица као равноправног грађанина чија се криминална прошлост ставља у заборав.

Рехабилитацијом, криминалнополитички посматрано, осуђено лице највише добија јер се њоме стварају потпунији услови за његову реинтеграцију у друштвену заједницу. На овај начин се осуђеним лицима даје даљи подстицај за њихово брже и лакше укључивање у свакодневне друштвене токове и тако свеобухватније постиже што правилнији приступ њиховој личности у будућем животу. Овако схваћена рехабилитација која води статусу неосуђиваности има за циљ да осуђено лице има сва права као и остали грађани и да се извршено кривично дело стави у заборав, тако што се из службене евиденције брише име осуђеног.

Кључне речи: *рехабилитација, осуђени, казна, малолетнички затвор.*

УВОД

Савремена кривична законодавства поводом института рехабилитације све више полазе од становишта да се дуготрајне последице код осуђених лица посматрају у функцији њиховог остваривања ресоцијализације и индивидулане превенције, односно рехабилитације. После издржане казне затвора, за статус осуђених лица од изузетног значаја је да се она укључе у свакодневне друштвене активности, како би се поново успоставио њихов ранији положај и, колико је могуће, стави у заборав њихова криминална прошлост. Међутим, дејство осуде траје и после издржане казне, поготову када је извршено неко теже кривично дело, које

* Доцент, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Правни факултет, dragan.blagic@pr.ac.rs

има тежу последицу насталу као резултат правне и друштвене осуде осуђеног лица.¹

Изречена казна затвора према учиниоцу кривичног дела има свој репресивни карактер и због тога после издржане казне треба отклонити, односно неутралистати, њена негативна правна дејства. Чињеница је да негативни ефекти осуде не престају самим њеним извршењем, већ је потребно да се осуђеном лицу омогући да га ранија осуда у каснијем животу ни у чему у нормативном смислу не омета у стицању одређених права. Управо из тих разлога кривично законодавство уводи институт који настоји да се негативна дејства правних последица осуде отклоне када за то постоје разлози. Према томе, може се рећи да је са гледишта овог обележја рехабилитација и домен њене примене везан за учиниоца кривичног дела тј. осуђено лице на кога се примењују извесне правне последице. Правне и друштвене последице осуде најчешће не дозвољавају да се осуђени укључи у редовне друштвене активности и често јесу препрека за успостављање свакодневног живота, у смислу добијања запослења и учествовању у другим облицима друштвене заједнице.²

Задаци и циљеви института рехабилитације у првом реду се односе на добро владање после осуде, с једне стране, док с друге, омогућава осуђеном лицу да буде мотивисано тако да се уздржава од вршења нових кривичних дела.³ Позитивно владање осуђеног у овом случају испољава се кроз његово понашање и развијање особина о поштовању друштвених, правних норми и вредности. На тај начин јачање моралних вредности осуђеног лица потврђује да се он тако поправио да постоји спремност друштвене заједнице за отклањање негативних правних последица осуде. Стога, рехабилитација има за циљ да стимулише осуђено лице на лични допринос и ангажовање у процесу његовог преваспитања.⁴

1. МАТЕРИЈАЛНО И ФОРМАЛНО СХВАТАЊЕ ПОЈМА РЕХАБИЛИТАЦИЈЕ

Материјална претпоставка рехабилитације подразумева да се осуђеном лицу поновно успостави ранији положај на слободи и отклоне

¹ З. Стојановић, „Рехабилитација и правне последице осуде“, *Зборник, реформа општег дела КЗ СФРЈ и савремене тенденције у југословнеском кривичном праву*, Београд, 1991, 95.

² Д. Јаковљевић, *Рехабилитација у кривичном праву*, Београд, 1991, 53.

³ С. Самарџић, *Рехабилитација лица осуђених из политичких или идеолошких разлога и њене правне последице*, докторска докторска дисертација, Правни факултет у Новом Саду, 2018, 12- 13.

⁴ Ј. Таховић, *Кривично право- општи део*, Београд, 1961, 353.

настале потешкоће током спровођења успешне ресоцијализације. Истовремено се рехабилитацијом постиже специјално-превентивно дејство које се остварује утицајем на осуђено лице да поново не изврши кривично дело.⁵ Ефикасност специјалне превенције омогућава да лице које је већ учинило кривично дело поправи своје понашање, уз одговарајући третман, што је у великој мери подстицај да прихвати позитивне друштвене норме и тако више не чини кривична дела.

Такође треба имати у виду да понашање осуђеника на слободи после издржане казне може бити повезано са одређеним потешкоћама. По природи ствари код осуђеника се јавља у прво време осећај несигурности, неизвесности и страха за свој положај у друштвеној заједници. Услед тога може се догодити да бивши осуђеник у немогућности да се снађе у средини у којој борави, те дође у искушење да понове крене „лошим путем“. Стога, да би се избегла ова ситуација, неопходно је створити услове који ће помоћи осуђенику и утицати на њега да настави живот у складу са позитивним друштвеним нормама и вредностима.⁶

Уважавајући ове могућности, кроз институт рехабилитације омогућено је да се осуђеном лицу стави у заборав ранији начин живота и отклоне негативне правне последице. Из тих разлога се осуђеник мотивише и подстиче на поштовање друштвених вредности, због чега се може очекивати да поново добије свој изгубљени законски и социјални положај. Између осталог, добро владање осуђеног лица има за последицу тзв. заслужену награду после издржане казне која се свакако остварује рехабилитацијом.⁷

Према савременим начелима криминалне политике неизбежна је чињеница да у првом реду казна има свој репресивни карактер. Међутим, после издржане казне затвора сматра се да је у одређеној мери постигнут циљ кажњавања односно да је остварена сврха казне. Сходно томе, ако би осуђено лице и даље трпело правне последице осуде, то би било још једна његова потешкоћа, која је супротна идеји ресоцијализације.

Заштита друштва од криминалитета, поред осталог, заснива се на одређеној сразмерности и праведности када се примењују кривичне санкције и у складу са тим, положај осуђених лица после издржане казне треба бити повољнији. Укључивање осуђених лица у све токове свакодневног живота је могуће и потребно представља резултат рехабилитације, чија улога није у њиховом ограничавању права и претераној строгости. Концепт на коме се заснивају принципи криминалне политике успешније се остварују уколико се осуђеном лицу поновно успостави ранији положај као пуноправног

⁵ С Самарцић, *op. cit.* 17.

⁶ Д. Јаковљевић, *op. cit.*, 50 – 51.

⁷ В. Златарић, „Rehabilitacija i pravne posledice osude“, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 1/1960, 47.

грађанина и стави у заборав његова криминална прошлост. Напоследку, на овај начин се рехабилитацијом осуђеном после издржане казне затвора даје статус неосуђиваног лица и тиме успоставља правна једнакост са лицима која нису била осуђивана.⁸

Формалне претпоставке рехабилитације одређују се углавном у склопу њених нормативних реалистичких обележја. Најчешће се полази од правних елемената рехабилитације, односно законског појма који ће моћи да задовољи њеним захтевима и потребама и тиме успостави јасну разлику у односу на друге кривичноправне институте. Формално одређивање у првом реду подразумева право осуђеног да под одређеним условима добије статус неосуђиваног лица и тиме престају све правне последице осуде. Са становишта овог обележја може се рећи да је домен њене примене везан за учиниоца кривичног дела, кога је задесила осуда, која за собом повлачи извесне правне последице осуде. Чињеница је да после осуде лица за извршено кривично дело наступају одређена негативна дејства правних последица због чега рехабилитација на основу свог концепта доводи до њиховог престанка. Својим деловањем рехабилитација омогућава да престане не мали број негативних правних последица осуде и тиме се успостави ранији положај осуђеног лица.⁹ Сходно овом обележју, Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (у даљем тексту: ЗОМУКД) је у члану 38. предвидео да се на малолетнике који су осуђени на казну малолетничког затвора примењују опште одредбе из чланова 97. до 100. Кривичног законика (у даљем тексту: КЗ). Законски постављени услови за њену примену налажу постојање судске и законске рехабилитације која наступа, по сили закона - уколико су испуњени одређени услови. Путем законских услова које законодавац предвиђа пружа се могућност осуђеним лицима да на слободи наставе да живе и посвете се уобичајеним свакодневним активностима.

2. РЕХАБИЛИТАЦИЈА КОД КАЗНЕ МАЛОЛЕТНИЧКОГ ЗАТВОРА

Ако се у одређивању циљева рехабилитације у први план ставља ресоцијализација и личност осуђеног, онда ће управо код казне малолетничког затвора имати доста утицаја и значаја овај институт. Познато је да се приликом прописивања сврхе кривичних санкција према малолетницима посебно има у виду укључивање малолетника у друштвену заједницу кроз правилан третман њихове личности. Истовремено се кроз

⁸ З. Стојановић, „Рехабилитација и правне последице осуде“, 94.

⁹ Д. Јаковљевић, *op. cit.*, 52.

рехабилитацију приликом кажњавања малолетника омогућава приступ који на крају води према њиховом посебном опхођењу, у смислу да се осуђено лице у овом случају (малолетник) сматра неосуђиваним. Законодавац је управо на тај начин предвидео посебном одредбом чл. 38. ЗОМУКД да услед протеча одређеног времена и испуњења законских услова, казна малолетничког затвора брише из евиденције, док се осуђени малолетник сматра неосуђиваним. И када је у питању казна малолетничког затвора, на идентичан се начин као и код пунолетних лица, примењују одредбе из чл. 97. до чл. 100. КЗ.¹⁰

У погледу рехабилитације када се као осуђено лице појављује малолетник, могуће је законске одредбе из чл. 97 до 100. Кривичног законика применити и код казне малолетничког затвора, имајући у виду сличности ове казне са казном затвора. Када је малолетнику изречена било која васпитна мера у законодавству, теорији и пракси постоји општа сагласност да се малолетник не сматра осуђиваним лицем. Међутим, у случају да је изречена казна малолетничког затвора, сматра се да је малолетник био осуђиван, због чега применом института рехабилитације касније долази до брисања осуде и престанка правних последица осуде.¹¹

Рехабилитација и код казне малолетничког затвора подразумева брисање осуде на ову казну и престанак правних последица осуде. У овом случају осуђено лице – малолетник брише се из казнене евиденције и сматра се као лице које није осуђивано. Законско решење које предвиђа КЗ омогућава тзв. *потпуну рехабилитацију* која подразумева престанак свих негативних правних дејстава, која наступају због кривичне осуде, после издржане казне као и брисање, односно гашење саме осуде. Из тих разлога, само дејство рехабилитације односи се на законом постављене услове у смислу брисања осуде и престанка свих њених правних последица, при чему осуђено лице добија статус неосуђиваног. Суштински гледано, рехабилитација, с једне стране успоставља ранији положај осуђеног лица, а с друге, омогућава брисање осуде из казнене евиденције.¹²

Имајући у виду правну природу и одређене специфичности казне малолетничког затвора, рехабилитација би управо код ове казне требало да оправда своје постојање. У вези са њеном концепцијом, сврха рехабилитације у првом реду подстиче осуђеника (малолетника) да се добро влада после издржане казне и да на тај начин омогући да малолетник сам заслужи да се заборави његово преступничко понашање.

¹⁰ Љ. Лазаревић, М. Грубач, *Коментар закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, Београд, 2005, 84.

¹¹ О. Перић, *Коментар закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, Београд, 2005, 106.

¹² З. Стојановић, „Рехабилитација и правне последице осуде“, 95.

Између осталог, преваспитавање и укључивање малолетника у друштвену заједницу јесу основни циљеви и задаци малолетничког кривичног права, због чега се рехабилитацијом све то остварује, у складу са њеном садржином и обележјима. Нарочито је значајно да се код малолетника у процесу ресоцијализације постигну они резултати који ће омогућити његово укључивање у тзв. друштвену заједницу. Поправљање малолетника не значи да се захтева коренита промена његове личности, већ, најпре подразумева навикавање на понашање које је друштвено прихватљиво и његово саглашавање са свакодневним животним активностима.

Из тих разлога управо институт рехабилитације и код казне малолетничког затвора са својим циљевима подстиче на оспособљавање малолетника да поштује друштвене вредности и поступа у складу са њима. У том случају за малолетника као осуђено лице овај концепт поступања представља снажан мотив и тако га подстиче да уложи лични труд и пуну ангажованост у процесу ресоцијализације. Због тога се институтом рехабилитације омогућава да се ставе у заборав она понашања која су довела до осуђености малолетника на казну малолетничког затвора. Стога се рехабилитација употребљава на начин који је законом предвиђен и судском одлуком се укидају све правне последице и брише осуда и у случају када је изречена казна малолетничког затвора.¹³

У кривичном законодавству Србије познате су две врсте рехабилитације и то: законска која настаје на основу самог закона и судска којом се долази одлуком суда по молби осуђеног лица.

Законска рехабилитација осуђеног на казну малолетничког затвора даје се само лицима која пре осуде на коју се односи рехабилитација нису била осуђивана или која се по закону сматрају неосуђиваним. Одредба чл. 98. ст. 1. КЗ искључиво се односи на осуђена лица која раније нису осуђивана или се по закону сматрају неосуђиваним. У том смислу, законска рехабилитација наступа аутоматски, тј. по сили закона истеком одређеног времена од дана извршене, застареле или опроштене казне. Код ове рехабилитације, поред наведеног општег услова, такође се предвиђа да осуђено лице у току одређеног времена не изврши ново кривично дело.¹⁴ За разлику од пунолетних лица, код малолетника је само реч о осуди на казну малолетничког затвора и у том погледу законска рехабилитација је могућа од дана када је казна малолетничког затвора извршена, застарела или опроштена, при чему није учињено ново кривично дело.¹⁵

¹³ Д. Атанацковић, *Пенологија*, Београд, 1988, 132-133.

¹⁴ Љ. Лазаревић, *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2005, 301.

¹⁵ Раније законско решење је поред осталог у Кривичном закону СРЈ посебно предвиђало и казну малолетничког затвора код које наступа законска и судска рехабилитација. Важећи Кривични законик посебно не наводи казну малолетничког затвора, већ само

Законска рехабилитација код казне малолетничког затвора према општим одредбама Кривичног законика у члану (98. ст. 2. т. 4) у случају када је лице осуђено на казну затвора преко шест месеци до једне године, рехабилитација наступа по протеку пет година од када је та казна извршена, застарела или опроштена, под условом да у том року малолетник не учини ново кривично дело. Према истом члану 98. ст. 2. т. 5. КЗ, када је учинилац (малолетник) био осуђен на казну малолетничког затвора преко једне до три године, рехабилитација наступа по протеку десет година од дана када је казна извршена, застарела или опроштена, уколико у том року малолетник не учини ново кривично дело.¹⁶ С обзиром да се према малолетницима као *једина казна прописује* казна малолетничког затвора, одредба из става 3. чл. 98. КЗ може се односити *само на мере безбедности* (не и на споредне казне) у смислу да законска рехабилитација не настаје, ако још трају неке од мера безбедности које се могу изрећи малолетницима.

За разлику од законске рехабилитације, судска настаје судском одлуком која се доноси, такође по истеку одређеног времена на молбу осуђеног лица. У садржајном смислу судска рехабилитација обухвата исто што и законска, с тим што судска може бити потпунија, јер у себи обједињује оне осуде које не могу бити предмет законске рехабилитације.¹⁷ Да би се могла добити судска рехабилитација, неопходно је да се испуне два кумулативно одређена услова (чл. 99 ст. 1 – 2. КЗ) и то: *а) лице које је осуђено на казну затвора преко три до пет година, уколико у року од десет година од дана када је та казна (малолетничког затвора) издржана, застарела или опроштена; б) уколико је осуђено лице својим владањем заслужио рехабилитацију и ако је према својим могућностима надокнадило штету проузроковану кривичним делом, узимајући у обзир и све друге околности од значаја за давање рехабилитације, а посебно природу и значај дела.*

Изложене законске одредбе указују на факултативну могућност суда да по слободној оцени одлучује о поднетом захтеву, уколико су испуњена још два законска услова. Најпре се од стране суда процењује да ли је истекло потребно време од дана када је казна издржана, опроштена или застарела, а потом да ли је осуђено лице својим понашањем заслужио рехабилитацију и надокнадило штету која је резултат извршеног кривичног дела. Наиме, оставља се суду да у оквиру својих овлашћења процењује законске услове и

казну затвора која се изриче пунолетним лицима. Такође је чињеница да се у чл. 39. ЗОМУКД прописује примена општих одредби Кривичног законика на малолетнике осуђене на казну малолетничког затвора, па да из практичних разлога није потребно посебно поново наводити казну малолетничког затвора у општим одредбама КЗ.

¹⁶ З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2017, 293.

¹⁷ Љ. Лазаревић, *Коментар Кривичног законика*, 2005, 302.

да такође узме у обзир друге околности које су од значаја, при чему посебно води рачуна о природи и значају кривичног дела.¹⁸ Овако широко постављени законски услови за суд представљају озбиљан задатак када се одлучује о давању рехабилитације, због чега наведене околности треба схватити као неизбежне у циљу свеобухватнијег одлучивања о рехабилитацији.

ЗАКЉУЧАК

На основу наведених законски о одредби рехабилитацији, може се закључити да и када су у питању малолетници, давање рехабилитације је ограничено у зависности од дужине трајања осуде на казну малолетничког затвора. У случају да се ради о законској рехабилитацији, онда по сили закона она наступа само када је лице (малолетник) осуђено до три године затвора, док се судска рехабилитације даје код осуде од три до пет година. Када је у питању осуда на казну затвора у дужем трајању, онда се законска, а ни судска рехабилитација не могу дати осуђеним лицима, због чега се они и даље сматрају осуђиваним, такође се не бришу из казнене евиденције, а правне последице осуде могу имати своја негативна дејства по њих. Идеја о проширивању дејства рехабилитације када је реч о тежим кривичним делима била је и раније заступљена у смислу да се из криминално политичких

¹⁸ Поједина кривична законодавства, као на пример, немачко, у § 97. *Beseitigung des Strafmarkels durch Richterspruch, JGG*, прописује да се на предлог осуђеног лица или по службеној дужности може дати рехабилитација од стране суда, уколико се стекло уверење да се малолетник добро владао и показао достојним да се могу отклонити одређене правне последице. Одлуком надлежног судије за малолетнике може се дати *тзв. рехабилитација, уколико је протекло две године од дана издржане, застареле или опроштене казне, без обзира на дужину трајања казне малолетничког затвора*. К. Laubenthal, Н. Baier, N. Nestler, *Jugendstrafrecht, 2. Auflage*, Würzburg, 2010, 423. Такође је у хрватском кривичном законодавству донет посебан *Закон о правним последицама осуде, казненој евиденцији и рехабилитацији 2012. године*, где се у члану 19. прописује да законска рехабилитација настаје и код осуде на казну дуготрајног затвора, (минимум је двадесет једна, а максимум од четрдесет година) уколико је протекло двадесет година од дана издржане, опроштене или застареле казне. На основу изнетих законских решења може се закључити да институт рехабилитације можда не би требало ограничавати и везивати само за казне затвора у краћем трајању, тј. да се само примењује на одређена осуђена лица. Све више се у савременој политици сузбијања криминалитета заступа становиште да се осуђено лице по издржаној казни што је пре могуће укључи у друштвени живот без одређених негативних правних последица. Сходно томе, пожељно би било размислити о примени рехабилитације на много ширу категорију осуђеника и законски не ограничавати и везивати само за казну затвора која се изриче у краћем трајању. Нарочито, када је реч о малолетницима, за које се посебно наглашава примена принципа минималне интервенције, пожељно је да се што пре успоставити њихов ранији положај као пуноправног грађанина и даје статус неосуђиваног лица.

разлога осуђени по издржаној казни треба што брже укључити у свакодневне активности.

Међутим, садашње кривично законодавство и даље остаје на становишту да се рехабилитација осуђеном даје само за она кривична дела за која је прописана казна затвора од три до пет година. У случају осуде на казну затвора или казну малолетничког затвора у дужем трајању од пет година, законска и судска рехабилитације се не могу применити на осуђено лице, што за собом може имати негативне правне последице, јер се и даље сматрају осуђиваним.

Dragan BLAGIC, LL.D.

Assistant Profesor

University of Pristina - Kosovska Mitrovica, Faculty of Law

THE CONCEPT AND CONTENT OF REHABILITATION IN CRIMINAL LAW

Summary

From the aspect of criminal law, rehabilitation in the traditional sense is realized through the interests of the convicted person, where after a certain time he gets the status of non-conviction. It is generally accepted that rehabilitation means re-establishing the status of a full-fledged citizen to a convict, who has served a sentence for a committed crime and justified regaining that status by his conduct. The conceptual meaning of rehabilitation is further defined as the re-establishment of the reputation and honor, the trust of the convicted person as an equal citizen whose criminal past is being forgotten.

Further, through rehabilitation and criminal-political views, the convicted person gets the most, because it creates more complete conditions for his reintegration into the social community. In this way, convicted persons are given further incentives for their faster and easier inclusion in everyday social flows, and thus more comprehensively achieve the most correct approach to their personality in the future life.

Key words: *rehabilitation, convicts, sentence, juvenile imprisonment.*

ЛИТЕРАТУРА

Атанацковић, Д, *Пенологија*, Београд, 1988, 132-133.

Zlatarić, B, „Rehabilitacija i pravne posledice osude“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 1/1960, 47.

Јаковљевић, Д., *Рехабилитација у кривичном праву*, Београд, 1991, 53.

Laubenthal, K, Baier, H, Nestler, N, *Jugendstrafrecht, 2. Auflage*, Würzburg, 2010, 423

Лазаревић, Љ, *Коментар Кривичног законика*, Београд 2005, 301.

Лазаревић, Љ, М. Грубач, *Коментар закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, Београд, 2005, 84.

Перић, О, *Коментар закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, Београд, 2005, 106.

Самарцић, С, *Рехабилитација лица осуђених из политичких или идеолошких разлога и њене правне последице*, докторска дисертација, Правни факултет у Новом Саду, 2018, 12- 13.

Стојановић, З, *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2017, 293.

Стојановић, З, „Рехабилитација и правне последице осуде“, *Зборник, реформа општег дела КЗ СФРЈ и савремене тенденције у југословнеском кривичном праву*, Београд, 1991,95.

Таховић, Ј, *Кривично право- општи део*, Београд, 1961, 353.